

قالی، هنر و صنعت

● عزیزه عدلی

■ مختصری درباره قالی بافی
■ نویسنده: حسین یاوری
■ ناشر: سازمان صنایع دستی ایران



ملاحظه‌ای که می‌توان در کتب دیگر جستجو نمود و شاید هم کمتر حرف ناگفته‌ای در این زمینه موجود باشد، تنها ۶ صفحه را به «تاریخچه مختصر قالی بافی در ایران» اختصاص داده و طی یک بررسی کوتاه به چگونگی شروع گلیم بافی و سیر تکامل تدریجی آن و بافت سوماک‌ها و در نهایت تولید قالیچه و قالی و به فراز و فرودهای این صنعت طی ادوار پیشین تا به امروز پرداخته است.

در مورد اهمیت اقتصادی قالی و گلیم فرش را از جنبه‌های گوناگون اقتصادی همچون اشتغال زایی، نیاز به سرمایه کم و ناچیز بودن نسبت به سرمایه گذاری به اشتغال، سهم قالی در تولید ناخالص ملی، درآمد ملی و درآمد سرانه و همچنین سهم قابل ملاحظه صادرات قالی در صادرات غیرنفتی و نیز صادرات ایران مورد بررسی قرار داده است. وی سپس با اشاره به اینکه قالی بافی در بیش از ۲۸ هزار روستا، اکثر شهرها و همه مناطق عشایری کشورمان وجود دارد و از طرفی ۳۵ شغل به صورت مستقیم و غیرمستقیم با قالی در ارتباط است و جمعیتی چند میلیون نفری نیز به نوعی - چه به صورت مستقیم و چه به طور غیرمستقیم - از قالی ارتزاق می‌کنند، نتیجه گیری می‌کند که با عنایت به تأثیرات مثبت قالی در ایجاد اشتغال مولد و درآمد اصلی و جنبی برای میلیون‌ها نفر و سهم قابل ملاحظه آن در تأمین درآمد ارزی - که ظرف ده سال اخیر به طور

در رابطه با قالی، «هنر - صنعت» قرون و اعصار کشورمان، کتاب‌های زیادی به رشته تحریر درآمده است و این هنر بومی و صنعت کهن و سنت تولیدی دیرینه ایران را از زوایا، جنبه‌ها و جهات گوناگون مورد بحث و بررسی و نقد کارشناسانه قرار داده‌اند. البته در بسیاری از این کتب نیز وجوه اشتراک قابل ملاحظه‌ای از نظر طبقه‌بندی طرح‌ها و نقوش، سابقه تاریخی و اظهارنظرهایی که بیشتر ناشی از نظرات سیسیل ادواردز نویسنده کتاب قالی ایران است نیز به چشم می‌خورد. اما نکته جالب آن است که بیشتر این کتاب‌ها و بعضی مقالات، قالی ایران را از لحاظ جنبه‌های فرهنگی و هنری آن - که البته بسیار چشمگیر و درخور عنایت است - مورد بررسی قرار داده‌اند. نویسنده کتاب مختصری درباره قالی بافی، علاوه بر جنبه‌های فرهنگی و هنری قالی ایران به ابعاد و جنبه‌های اجتماعی و اقتصادی و حتی مدیریتی قالی هم عنایت لازم را مبذول نموده و افزون بر آن مطالب به گونه‌ای نوشته شده که از جهت آموزش هم می‌تواند مفید فایده قرار گیرد.

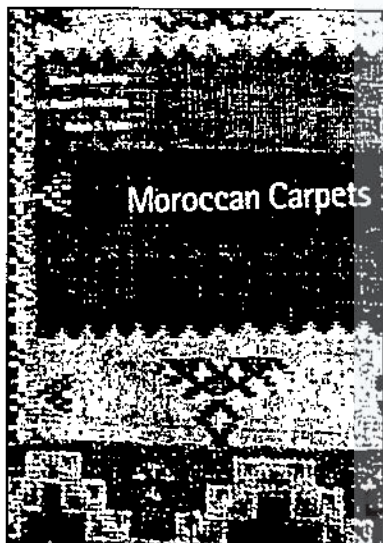
کتاب مختصری درباره قالی بافی در تیراژ محدودی انتشار یافته چرا که نویسنده آن، مطالب مورد نظر را برای استفاده دانشجویان رشته‌های صنایع دستی و فرش و نیز دروسی از دوره کارشناسی طراحی چاپ پارچه به رشته تحریر درآورده است.

اثر حاضر در ۷۶ صفحه تنظیم شده و دارای ۸ فصل و دو ضمیمه است. به نظر می‌رسد نویسنده کتاب با آگاهی از آنچه در خصوص پیدایش و سیر تحول و تطور قالی در ایران، مطالب مفصل و حتی تکراری قابل

MOROCCAN CARPETS

فرش های مراکشی

Brooke Pickering, W. Russell Pickering,
Ralph S. Yohe Laurence King in
association with Hali and the Near
Eastern Art Research center Belgium,
1998



اثر حاضر، یکی از کتب اساسی در چند دهه گذشته در مورد قالیچه های مراکشی است. کتاب حاوی اطلاعاتی است که می تواند در جهت آگاهی و شناخت مقدماتی برای مبتدیان همچنین برای پژوهشگران سودمند باشد. انواع فرش های مراکشی و منسوجات در قرن نوزدهم و بیستم مورد بررسی قرار گرفته و سنت نساجی در نواحی مختلف مراکش به طور مفصل تشریح شده است. همچنین از یک کتابشناسی و تحلیلی ساختاری در مورد قطعات ارائه شده برخوردار است. کتاب با جلد گالینگور، در ۱۶۰ صفحه و ۱۱۵ تصویر رنگی همراه بانقشه و طرح در سال ۱۹۹۸ منتشر شده است.

نویسنده مطالب را به رشته تحریر درآورده چنین اعتقادی را داشته است - چرا که او نیز بر این عقیده است که قالی ایران دارای گونه طرح اصلی و پایه ای است که عبارتند از:

طرح هراتی (یا طرح ماهی)، طرح کاج (یا طرح بوته یا طرح بُته)، طرح لچک ترنجبی، طرح میناخانی، طرح شاه عباسی، طرح بیدمجنون، طرح خرچنگی، طرح گل حنایی و طرح جوشقانی. کتاب مختصری درباره قالی بافی با تصاویر متعددی از طرح های مذکور و نیز طرح های شاه عباسی ارائه شده است که به گویا تر شدن مطالب و تفهیم آن کمک می کند.

طریقه ترسیم طرح قالی در گذشته و حال و شیوه رنگ آمیزی آن و قالی بافی در مناطق مختلف ایران از جمله در منطقه آذربایجان و نیز مناطقی از استان خراسان که به بافت قالی بلوچ اشتغال دارند مورد بررسی قرار گرفته است. در همین فصل قالی و قالیچه های ترکمن، قالی بافی در اراک، بروجرود و محلات، قالی بافی در استان کرمان، قالی بافی در کاشان، قالی بافی در یزد و اصفهان و نایین، قالی بافی در استان فارس و سرانجام قالی بافی در استان تهران مورد نگرش و بررسی قرار گرفته و در هر مورد نکات اساسی و ضروری و خصوصیات و ویژگی های قالی های تولیدی از لحاظ طرح و نقشه، رنگ و رنگ آمیزی، شیوه بافت، نوع دارها و... ذکر شده است.

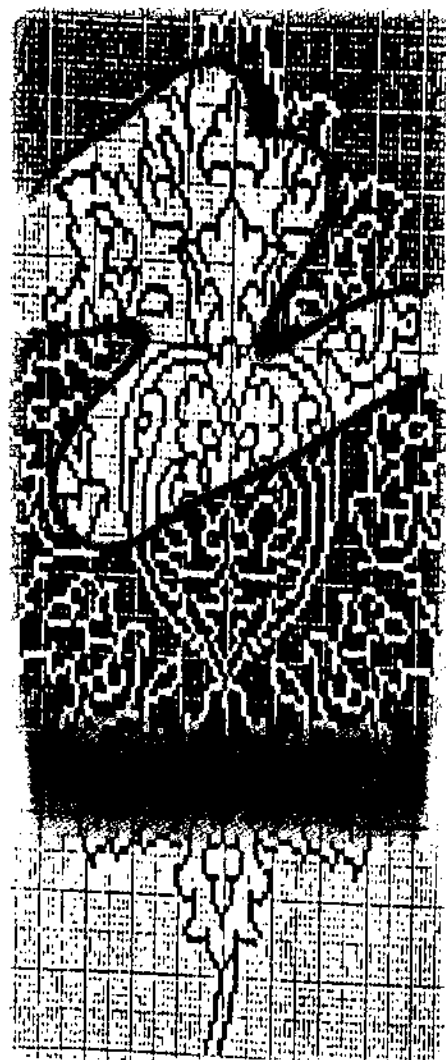
فصل پایانی کتاب نیز در حد اختصار به نکاتی درباره تعیین ریز بافت فرش، انواع فرش از نظر اندازه و نیز حفظ و نگهداری فرش پرداخته است.

کتاب دارای دو ضمیمه نیز می باشد که ضمیمه شماره یک آن به «توضیحاتی پیرامون برخی از اصطلاحات رایج در فرش دستباف ایران اختصاص دارد و در این رابطه واژه ها، اصطلاحات و برخی از معیارهای اساسی تبیین و توضیح داده شده است.

در پایان و تحت عنوان اسامی مصطلح در نقش های قالی و تحت عناوین اصلی همچون نقشه ابنیه اسلامی و آثار باستانی، نقشه شاه عباسی، نقشه اسلیمی، نقشه افشان، نقشه اقتیاسی و نقشه بندی، نام طرح ها و نقوش مربوطه که خود مجموعه ای از طرح و نقش های رایج در قالی ایران را شامل می شود، ذکر شده است.

ضمیمه شماره ۲ نیز به مطلب حائز اهمیت «ارزیابی فرش» اختصاص یافته است و در این رابطه پس از تعریف ارزیابی، عوامل مؤثر در ارزیابی فرش مانند محل بافت، رجشمار، مواد اولیه، افزایش نسبی اندازه (مساحت)، مزایا، معایب و مطنه بازار آورده شده و در خصوص هر یک و به فراخور اهمیت آن مطالب لازم ذکر شده است.

نویسنده در بحث معایب فرش از غلط بافی، جفتی بافی، دورنگی، بی نظمی بافت، پودکشی نامنظم، سره، شانه، کچی و کیسی، ملیله پیچی یا گوشه پیچی نامنظم، گلیم بافی نامنظم، پرداخت و روگیری غیریکنواخت و عدم تناسب رجشمار و اندازه، به عنوان معایب مهم و اساسی یاد می کند.



متوسط حدود یک میلیارد دلار بوده است - ضرورت دارد که در برنامه ریزی اقتصادی و برنامه های کلان نیز به این مهم توجه بایسته مبذول شود. در ادامه نکاتی در رابطه با مواد اولیه و ابزار کار قالی بافی و انواع دارهای مورد استفاده در قالی بافی، ابزار و وسایل کار همچون شانه، قلاب، قیچی و نیز مواد اولیه مورد مصرف در تار و پود و پرز قالی ارائه شده است.

نویسنده سپس به شیوه بافتن قالی و انواع گره های رایج آن و نیز گره های تقلبی - نظیر جفتی بافی - پرداخته و در پنجمین فصل کتاب و ضمن مقدمه ای بر طرح و نقشه در قالی های ایران، طبقه بندی کلی طرح های رایج در قالی یعنی طرح های شکسته (هندسی) و منحنی (گردان) مورد بررسی قرار گرفته و توضیحاتی پیرامون رسوم و قواعد در طرح های قالی ایران همچون اصل حاشیه - که رعایت آن در بافت قالی ایران همانند سنتی دیرین پا است - و نیز اصل تقارن بالا و پایین و اصل تقارن چپ و راست، ارائه شده است. وی معتقد است که «فقدان حاشیه سبب خواهد شد که نظر بیننده منحرف شود و در نتیجه طرح اصلی به عنوان قسمت مهم و اساسی مورد توجه قرار نگیرد». چنین به نظر می رسد که نویسنده از میان طبقه بندی های رایج در قالی ایران به طبقه بندی به عمل آمده از سوی سیسیل ادوارتز نویسنده کتاب قالی ایران بیشتر اعتقاد داشته باشد - یا در آن زمان که